

Prevenција nasilja u zatvorima: restorativni pristup

Prison Violence Prevention: a Restorative Approach

Prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Odsjek za kriminologiju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
e-mail: irmakv@yahoo.com

Sažetak: Politike zaoštavanja kaznene reakcije prema kriminalitetu vrlo često kao praktičnu posljedicu imaju povećanje broja zatvorenika, što u situaciji nedovoljnih zatvorskih kapaciteta dovodi do problema prenapučenosti. Prenapučenost je smatra jednim od rizičnih faktora za razvoj konflikata i nasilno ponašanje kao način rješavanja tih konflikata. Obzirom na prenapučenost, koja postoji u hrvatskom penalnom sustavu, provedeno je istraživanje s ciljem utvrđivanja incidencije i strukture nasilnog ponašanja, utvrđivanja prediktorskih obilježja, analize postojećih mehanizama prevencije nasilja te predlaganja unapređenja prevencije nasilja u penalnom sustavu. Obuhvaćeni su različiti oblici i pravci nasilja: nasilje zatvorenika prema drugim zatvorenicima (viktimiziranost i viktimiziranje), nasilje zatvorenika prema osoblju te korištenje sredstava prisile prema zatvorenicima. Korišten je kvantitativni i kvalitativni pristup. Anketirano je 353 zatvorenika, 154 djelatnika pravosudne policije i 193 djelatnika ostalih službi. Na temu dobivenih generalnih rezultata su realizirane fokus grupe ili strukturirani intervjui sa zatvorenicima i djelatnicima zatvora. U radu se prezentiraju generalni deskriptivni podaci i diskutiraju mogućnosti prevencije nasilja u penalnom sustavu korištenjem programa utemeljenih na principima restorativne pravde.

Ključne riječi: Nasilje u zatvorima, prevencija, restorativni pristup.

JEL klasifikacija: K14

<http://dx.doi.org/>

10.14706/DO15216

Historija članka

Dostavljen: 14.11.2014.

Recenziran: 30.11.2014.

Prihvaćen: 02.12.2014.

Abstract: *“Getting tough on crime” policies often result in increased number of inmates, which, in the situation of insufficient prison capacity leads to the problem of overcrowding. Overcrowding is considered one of the risk factors for the development of conflict and violent behavior as a way of resolving these conflicts. Due to the overcrowding that exists in the Croatian penal system, a survey was conducted to determine the incidence and structure of violent behavior, determining the predictive characteristics, analyzes the existing mechanisms of prevention of violence and proposing improvements for prevention of violence in the penal system. Included are various forms and directions of violence: “prisoner to prisoner” violence (experience of victimization and victimizing other prisoners), “prisoner to staff” violence and use of force against prisoners. Quantitative and qualitative approaches were applied. Sample comprised of 353 prisoners, 154 of warders and 193 employees of other departments. After getting results of quantitative research, focus groups or structured interviews (on the results) were conducted with prisoners and prison staff. This paper brings general descriptive data and discuss the possibilities of preventing violence in the penal system using programs based on the principles of restorative justice.*

Keywords: *prison violence, prevention, restorative approach.*

*JEL Classification: K14
<http://dx.doi.org/10.14706/DO15216>*

Article History

Submitted: 14.11.2014.

Resubmitted: 30.11.2014.

Accepted: 02.12.2014.

1. Uvod

Populistički odgovor na pojedina teška kaznena djela redovito nosi sa sobom podizanje gornjih okvira granica kazneno-pravnih sankcija za počinitelje kaznenih djela. To je realitet ne samo Hrvatske, nego i brojnih drugih zemalja.¹ Jedna od posljedica takvog pokušaja „instant“ rješenja pojedinih oblika kriminaliteta nerijetko povlači za sobom povećanje broja izrečenih bezuvjetnih kazni zatvora što rezultira u povećanom broju zatvorenika.² U situaciji ne-povećanja zatvorskih kapaciteta i broja osoblja vremenom dolazi do problema prenapučenosti zatvorskog sustava koji stvara poteškoće u organizaciji svakodnevnog života zatvorenika, predstavlja dodatni stres i za zatvorenike i za osoblje te u konačnici utječe na uskraćivanje prava zatvorenicima koje im država garantira svojim pozitivnim pravnim propisima, a zbog čega onda zatvorenici tuže državu.³ Frustriranost uvjetima prenapučenosti može dovesti do povećanja konflikata te posljedično i do pojave nasilnog ponašanja. Naravno, prenapučenost ne treba promatrati kao isključivi kauzalni čimbenik za razvoj nasilnog ponašanja u penalnom sustavu, no, u istraživanju situacijskih ili deprivacijskih čimbenika i dalje zauzima značajno mjesto.⁴ Pojašnjavajući značaj prenapučenosti u okviru deprivacijskog modela objašnjenja nasilja u zatvoru, Megargee⁵ navodi: “U zatvorskom okruženju, u kojem su prenapučeni uvjeti više kronični nego privremeni i gdje su na okupu ljudi skloni asocijalnom ponašanju, postoji jasna veza između ograničenja osobnog prostora i pojave agresivnog

---

¹ Više o kritici takvog pristupa u F. Riklin, *The death of common sense*. *Revue internationale de criminologie et de police technique*, 4/1997,387-399.

P. Chevigny, *The populism of fear*. *Punishment and society*, 1/2003,77-96.

M. Tonry, *Crime and punishment in America*, u: Tonry, M. (ed.): *The handbook of crime and punishment*. Oxford University Press, 1998.

J. Pratt, *Penal Populism*. Abingdon, OX: Routledge, 2007.

² Tako je primjerice, udio bezuvjetne kazne zatvora u ukupnom broju izrečenih kazneno-pravnih sankcija u Hrvatskoj od 8,7% 2004. godine porastao na 19,7% 2010. godine. Više o kriminalitetu i sankcioniranju kriminaliteta u Hrvatskoj u I. Kovčo Vukadin, *Analiza dinamike i strukture kriminaliteta u Republici Hrvatskoj u razdoblju između dviju velikih reforma kaznenog zakonodavstva (1997.-2011.)*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (HLJKPP)*, 2/2011, 359-416.

Posljedica prethodno navedenog je porast broja zatvorenika u hrvatskom penalnom sustavu sa 2803 2003. godine na 5165 2010. godine.

³ O tužbama protiv Republike Hrvatske više u M. Pleić, *Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora*. *HLJKPP*, 1/2010, 301-500.

⁴ O incidenciji i istraživanim korealtime nasilnog ponašanja u zatvorskom sustavu više u I. Kovčo Vukadin, M. Mihoci, *Nasilje u penalnim ustanovama*. *HLJKPP*, 1/2010, 333-367.

⁵ E.I. Megargee, *Population density and disruptive behavior in a prison setting*. *Prison violence*, ed. A. Cohen, G.F. Cole, R.G. Bailey. Lexington, Mass: D.C. Health and company, 1976.

ponašanja.“ Lawrence i Andrews⁶ u istraživanju povezanosti subjektivnog iskustva prenapučenosti i percepcije agresivnog ponašanja nalaze da je prenapučenost povezana s uzbuđenjem i stresom te smanjenim psihičkim dobrostanjem. Zatvorenici koji doživljavaju prenapučenost znatno češće interpretiraju određena ponašanja kao agresivna i nasilna.

Temeljem rezultata provedenih istraživanja koja daju različite rezultate u odnosu na prediktivnu vrijednost prenapučenosti u objašnjenju nasilnog ponašanja u zatvorima bi se moglo zaključiti kako bi se činjenicu ne-povećanja nasilja u uvjetima prenapučenosti moglo sagledavati kao indikator pozitivne socijalne klime u konkretnom zatvoru.

Sve prethodno navedeno je poslužilo kao motiv za provođenje istraživanja s ciljem utvrđivanja incidencije i značajnih korelata nasilja u hrvatskom penalnom sustavu, obzirom da takvo istraživanje u Hrvatskoj još nije provedeno.

Cilj rada je predstavljanje istraživačkog projekta i deskriptivnih rezultata u odnosu na incidenciju i okolnosti nasilnog ponašanja te razmatranje preventivnih aktivnosti u kontekstu restorativnog pristupa.

2. Metodološki okvir rada

2.1. Cilj istraživanja

Odsjek za kriminologiju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta i Središnji ured Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa su koncem 2011. godine i u prvoj polovici 2012. godine proveli istraživanje nasilja u hrvatskom penalnom sustavu. Ciljevi istraživanja su bili slijedeći:

- utvrditi incidenciju i strukturu nasilnog ponašanja u penalnim ustanovama
- utvrditi značajna prediktorska obilježja
- analizirati postojeće mehanizme prevencije i reakcije na nasilno ponašanje (način praćenja i bilježenja, vrsta pomoći koja se nudi osobi koja je doživjela nasilje, pravne posljedice nasilnog ponašanja)

---

⁶ C. Lawrence, K. Andrews, The influence of perceived prison crowding on male inmates' perception of aggressive events. *Aggressive behavior*, 30/2004, 273-283.

- na temelju pregleda postojećih znanstveno utemeljenih prediktivnih instrumenata i programa, predložiti uvođenje takvih instrumenata i programa za hrvatski penalni sustav.

Za provođenje istraživanja je dobivena suglasnost Etičkog povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta.

Za potrebe ovog rada se prezentiraju deskriptivni podaci o doživljenom (za zatvorenike i manifestiranom) nasilju i okolnostima doživljenog fizičkog nasilja.

2.2. Instrument

Za potrebe istraživanja su kreirana tri upitnika (za zatvorenike, za djelatnike pravosudne policije i za djelatnike ostalih službi koji svakodnevno dolaze u kontakt sa zatvoreniciima). Sva tri upitnika su imala zajedničke skupine varijabli, ali i neke specifične. U Tablici 1. su navedeni sadržaji za svaki upitnik.

Tablica 1. Korišteni instrumenti

sadržaj upitnika	upitnik		
	zatvorenici	pravosudna policija	ostalo osoblje
nasilno ponašanje	doživljeno manifestirano	doživljeno	doživljeno
sredstva prisile	doživljeno	primijenjeno	
kvaliteta radnog okruženja		✓	✓
upitnik agresivnosti (Buss i Perry, 1992)	✓	✓	✓
Skala kritičnog incidenta (Kercher i Martin, 1975)		✓	
socio-demografski podaci	✓	✓	✓

Lista nasilnih oblika ponašanja obuhvaća provokativna ponašanja (rugaње, provokacija gestama, verbalna provokacija, pljuvanje na osobu), prijeteca ponašanja (verbalna prijetnja, prijetnja obitelji, prijetnja oružjem), verbalno nasilje (psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, vikanje), fizičko nasilje (šamar, udarac u lice, udarac u

tijelo – rukom ili nogom, nasilno hvatanje za odjeću ili dio tijela, udarac s nekim objektom, pokušaj davljenja, premlaćivanje, bacanje nekog objekta na osobu, napad s nekim oružjem, odgurivanje) i seksualno nasilje (prisiljavanje na neku seksualnu radnju). Svi sudionici su odgovarali na pitanje izloženosti ovim oblicima nasilnog ponašanja od strane zatvorenika, a zatvorenici su pitani i o osobnom manifestiranju tih oblika ponašanja prema drugim zatvorenicima.

Primjena sredstava prisile je definirana Zakonom o izvršavanju kazne zatvora⁷ i predstavlja legalne oblike prisile prema zatvorenicima. Bez obzira na legalno opravdanje primjene sredstava prisile, u svojoj osnovnoj prirodi ipak predstavljaju nasilno ponašanje te su iz tog razloga uvršteni u istraživanje. U sredstva prisile spadaju: 1. zahvati za privođenje i tehnike obrane, 2. palica, 3. raspršivač s dopuštenim neškodljivim tvarima, 4. električni paralizator, 5. mlazovi s vodom, 6. podražavajuća kemijska sredstva, 7. vatreno oružje. Za primjenu sredstva prisile su ovlaštteni isključivo djelatnici pravosudne policije. Zatvorenike je pitano koliko često su prema njima bila primijenjena navedena sredstva prisile, a djelatnike pravosudne policije je pitano koliko često su oni primijenili pojedino sredstvo prisile.

Kvaliteta radnog okruženja (za djelatnike pravosudne policije i ostalog osoblja) je ispitivana korištenjem slijedećih skala koje se često koriste u procjeni penalnog radnog okruženja:

- skala stresa na poslu⁸
- skala kvalitete supervizije⁹
- skala podrške kolega¹⁰
- skala percepcije sigurnosti na poslu¹¹
- skala organizacijske podrške za politiku ne-diskriminacije¹²
- skala konflikta posao- obitelj.¹³

---

⁷ I. Kovčo Vukadin, V. Žakman –Ban, Zbirka propisa o izvršavanju kazne zatvora, Pravni fakultet, Zavod za kaznenopravna i kriminološka istraživanja „Ivan Vučetić“, Split, 2010.

⁸ M. Griffin, Gender and stress: a comparative assessment of sources of stress among correctional officers, *Journal of contemporary Criminal Justice*, 22/2006, 4-25.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

Buss i Perry-ev upitnik agresivnosti se vrlo često koristi u ispitivanju nasilnog ponašanja kako bi se utvrdila povezanost analiziranih oblika nasilnog ponašanja sa dobivenim rezultatom na Upitniku agresivnosti. Upitnik agresivnosti je primijenjen u sva tri analizirana subuzorka sudionika istraživanja.

U anketiranju djelatnika pravosudne policije je primijenjena skala kritičnog incidenta („The Critical Incident Scale“) koju su razvili Kercher i Martin, a u kasnijim istraživanjima koristili Crouch i Alpert, Jenne i Kersting i Tewksbury i Collins.¹⁴ U skali se navodi niz realističkih situacija iz zatvorskog života, a od djelatnika pravosudne policije se traži da označe svoju vjerojatnu reakciju u konkretnoj situaciji. Svi istraživači su prilagođavali skalu posebnostima analizirane populacije i zatvorskih okolnosti. U ovom istraživanju je korišteno 11 situacija koje su koristili Tewksbury i Collins.

Ponudene reakcije su prilagođene hrvatskom penalnom sustavu na način da su poredane od ne-reagiranja, preko razgovora i smirivanja situacije do primjene sredstava prisile.

Osim opisanih instrumenata, korišteni su i opći socio-demografski podaci (spol, dob, obrazovanje, ustanova, ukupni staž, staž u zatvorskom sustavu, pohađanje seminara ili tečajeva o agresivnosti, tj. nasilju, potreba edukacija u odnosu na postupanje u nasilnim situacijama, a kod zatvorenika duljina izrečene kazne, ranija osuđivanost, vrsta kaznenog djela). Svi sudionici su zamoljeni da daju prijedloge za poboljšanje sigurnosti u zatvoru.

Nakon dovršenog anketiranja i unosa podataka u SPSS program, napravljena je deskriptivna statistika za podatke o incidenciji i strukturi nasilnih oblika ponašanja za uzorak zatvorenika i uzorak osoblja. Studenti diplomskog studija Socijalne pedagogije su, u okviru studentske prakse u kaznionicama (Glina, Turopolje, Lipovica, Požega i Lepoglava) i zatvorima (Zagreb, Bjelovar, Split) tijekom studenog i prosinca 2012. godine, realizirali fokus grupe i/ili strukturirane intervjue sa zatvorenicima i osobljem na temu nasilja u kaznenim tijelima prema dobivenim rezultatima.

---

¹⁴ R. Tewksbury, S.C. Collins, Aggression levels among correctional officers: reassessing sex differences, *The Prison Journal*, 3/2006, 327-343.

2.3. Uzorak sudionika istraživanja

Istraživanje je provedeno u kaznionicama¹⁵ u Lepoglavi, Turopolju, Glini, Požegi (kaznionicama za muškarce, žene i maloljetne počinitelje kaznenih djela) i Lipovici, zatvorima¹⁶ u Zagrebu, Bjelovaru, Zadru, Varaždinu, Splitu, Šibeniku, Sisku, Karlovcu, Puli, Gospiću, Osijeku, Rijeci i Dubrovniku te u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu.¹⁷

Prikaz broja popunjenih anketa, iskoristivih anketa i udjelu pojedinog dijela populacije u ukupnoj populaciji u zatvorskom sustavu (zatvorenici i osoblje) (prema godišnjem izvješću Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav za 2012. godinu) je dan u Tablici 2.

Tablica 2. Broj prikupljenih i korištenih upitnika i udio subuzorka u ukupnoj populaciji u 2011 godini

	zatvorenici	pravosudna policija	ostalo osoblje
popunjeni upitnici	425	280	203
iskoristivi upitnici	401	262	202
% u odnosu na broj u ukupnom zatvorskom sustavu u 2011.	10,8%	16,44	19,6

---

¹⁵ U kaznionicama se izvršava kazna zatvora izrečena u trajanju duljem od 6 mjeseci. Za izvršavanje kazne zatvora u Hrvatskoj je ustrojeno 7 kaznionica, jedna kaznionica je namijenjena izvršavanju maloljetničkog zatvora, a jedna kaznionica je namijenjena izvršavanju kazne zatvora za žene.

¹⁶ U zatvorima se izvršava mjera istražnog zatvora, kazna zatvora izrečena u prekršajnom i drugom postupku te kazna zatvora izrečena u kaznenom postupku u trajanju do 6 mjeseci. U Hrvatskoj postoji 12 zatvora.

¹⁷ U zatvorskoj bolnici u Zagrebu se izvršava kazna zatvora izrečena punoljetnim muškim osobama kojima je uz kaznu zatvora izrečena i mjera sigurnosti obveznog psihijatrijskog liječenja. Osim toga, u zatvorskoj bolnici u Zagrebu se obavlja liječenje zatvorenika iz cijelog penalnog sustava Republike Hrvatske.

3. Rezultati i diskusija

3.1. Opći podaci o sudionicima istraživanja

Pri prikaza deskriptivnih podataka o nasilnom ponašanju je vrijedno iznijeti opće podatke o sudionicima istraživanja. Podaci o spolu sudionika pokazuju kako su u subuzorku zatvorenika i pravosudne policije dominantno zastupljeni muškarci, dok je u skupini ostalog osoblja udio žena veći od udjela muškaraca. Ovakva spolna distribucija uzorka je očekivana obzirom na znatno manji udio žena u osuđeničkog populaciji koji rezultira i sličnom spolnom distribucijom djelatnika pravosudne policije. U kategoriji ostalog osoblja se taj udio „normalizira“.

Tablica 3. Spolna struktura sudionika istraživanja (%)

	zatvorenici	pravosudna policija	ostalo osoblje
muškarci	82,2	88,1	49,7
žene	17,8	11,9	50,3

Raspon dobi zatvorenika se kreće u rasponu od 17 do 85 godina (srednja vrijednost 36,60, standardna devijacija 11,449). U subuzorku djelatnika pravosudne policije je najzastupljenija dobna kategorija od 35 do 44 godine (43,9%), dok se u subuzorku ostalog osoblja primjećuje najčešća zastupljenost nešto starije kategorije sudionika – od 45 do 54 godina (49%).

Tablica 4. Dobna struktura sudionika istraživanja (%)

	pravosudna policija	ostalo osoblje
18-24 godine	3,4	0,5
25-34 godine	29,4	14,4
35-44 godine	43,9	28,4
45-54 godine	22,9	49,0
55-65 godina	0,4	7,7

Obzirom da se ispitivanje izloženosti nasilju u ovom istraživanju odnosilo na ukupni boravak u kaznenom tijelu, tj. ukupni staž djelatnika, važno je imati informaciju o stupnju sigurnosti odjela u kojem je zatvorenik proveo najveći dio svog vremena, odnosno u kojem je osoblje radilo.¹⁸

¹⁸ U čl. 22 Zakona o izvršavanju kazne zatvora se navodi kako, prema stupnju sigurnosti i ograničenju slobode kretanja, kaznionice mogu biti zatvorene, poluotvorene i otvorene te da, bez obzira na stupanj

Iz tablice 5. je razvidno kako je više od polovice zatvorenika uglavnom boravilo u zatvorenim odjelima, nešto više od polovice u poluotvorenim odjelima, dok je najmanji broj zatvorenika najveći dio svog boravka u kaznionici proveo u otvorenim odjelima što odgovara i logici smještaja zatvorenika u takve odjele. Djelatnici pravosudne policije su najveći dio svog staža proveli u zatvorenim odjelima što također odgovara logici strukture radnih mjesta djelatnika pravosudne policije koja nije zastupljena u uvjetima otvorenog tipa, tj. minimalnog stupnja sigurnosti. Ostalo osoblje je u više od polovice svog radnog staža također bilo zaposleno u odjelima maksimalne sigurnosti.

Tablica 5. Stupanj sigurnosti odjela u kojem su proveli najveći dio vremena boravka / rada (%)

	zatvorenici	pravosudna policija	ostalo osoblje
zatvoreni	60,3	91,7	68,0
poluotvoreni	36,1	8,3	19,3
otvoreni	3,6	0,0	12,2

U okviru osnovnog opisa uzorka interesirao nas je i podatak o duljini izrečene kazne zatvora obzirom da se to obilježje često analizira u kontekstu ispitivanja nasilja u zatvorskom okruženju. Tablica 6. sadrži podatke o duljini izrečene kazne zatvora iz koje je razvidno da je kazna zatvora analiziranom uzorku zatvorenika najčešće izrečena u trajanju od jedne do tri godine (44,3%), dok se s porastom duljine kazne zatvora smanjuje njen udio u analiziranom uzorku s izuzetnom najdulje izrečene kazne zatvora – u trajanju od 15 i više godina.

---

sigurnosti i ograničenje slobode, u svom sastavu mogu imati zatvorene, poluotvorene i otvorene odjele. Zatvori su, prema stupnju sigurnosti i ograničenju slobode kretanja zatvorenika, ustanove zatvorenog tipa. Zatvorska bolnica je, prema stupnju sigurnosti, također ustanova zatvorenog tipa. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, Narodne novine, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 56/13, 150/13, 150/13.

Tablica 6. Duljina izrečene kazne zatvora (%)

	%
do 1 godine	11,2
1-3 godine	44,3
3-6 godina	26,1
6-9 godina	8,0
9-12 godina	4,3
12-15 godina	2,7
15 i više godina	3,5

Komplementaran podatak za djelatnike osoblja je podatak o duljini radnog staža u zatvorskom sustavu. Iz podataka prezentiranih u Tablici 7. se može zaključiti kako analizirani uzorak djelatnika penalnih ustanova čini iskusno osoblje – kako u subuzorku djelatnika pravosudne policije, tako i u subuzorku ostalog osoblja (najčešće se radi o djelatnicima sa 10 do 20 godina radnog staža u penalnom sustavu).

Tablica 7. Duljina radnog staža u zatvorskom sustavu (%)

	pravosudna policija	ostalo osoblje
do 1 godine	0,8	4,6
1-5 godina	13,4	15,3
5-10 godina	13,7	21,9
10-20 godina	42,4	32,7
20 i više godina	29,8	25,5

3.2. Nasilno ponašanje

Sudionici istraživanja (zatvorenici i djelatnici osoblja) su zamoljeni da iskažu koliko puta su od zatvorenika doživjeli pojedine oblike nasilnog ponašanja tijekom ukupnog boravka/radnog staža u penalnom sustavu. Zatvorenici su dodatno zamoljeni da iskažu koliko puta su se oni ponašali na takav način prema drugim zatvorenicima. Ponuđene kategorije su bile: 1. nikada, 2. jednom, 3. dva do tri puta, 4. četiri do pet puta, 5. šest do sedam puta, 6. osam do devet puta, 7. deset i više puta. Za potrebe ovog rada su sve varijable nasilnog ponašanja pretvorene u binarne varijable (1. nije doživljeno i 2. doživljeno) te su u Tablici 8. prezentirani podaci o postotku osoba koje su doživjeli neki od analiziranih oblika nasilnog ponašanja.

Najčešći oblici nasilnog ponašanja kojima su zatvorenici bili izloženi su vikanje (35,5%) i verbalna provokacija, a potom, po visini relativnih frekvencija, slijede nazivanje pogrđnim imenima (33,5%), ruganje (33,1%), psovanje (32,7%) i verbalna prijetnja (30,2%). Zatvorenici najrjeđe iskazuju prisiljavanje na neku seksualnu radnju u okviru doživljenih oblika nasilja. U smislu oblika nasilnog ponašanja se može zaključiti kako se najčešće radi o verbalnom nasilju, provokativnom ili prijetećem ponašanju, dok je fizičko nasilje relativno rijetko zastupljeno. U smislu samoiskaza o vlastitom nasilnom ponašanju prema drugim zatvorenicima, uočava se donekle slična struktura – najzastupljenije je verbalno nasilje – 23,3% zatvorenika iskazuje da su vikali na druge zatvorenike, 22,3% zatvorenika iskazuje da su druge zatvorenike nazivali pogrđnim imenima te 21,2% zatvorenika navodi kako je psovalo druge zatvorenike. Djelatnici pravosudne policije su najčešće bili izloženi verbalnim provokacijama (51,4%), te verbalnim prijetnjama (46,7%), provokaciji gestama (45,0%) i vikanju (41,3%) od strane zatvorenika. Uočene razlike u visini relativnih frekvencija valja promatrati u kontekstu duljine boravka, tj. staža u ustanovi – djelatnici pravosudne policije najčešće rade u penalnom sustavu 10 do 20 godina, dok su zatvorenici najčešće na izdržavanju kazne u trajanju od jedne do tri godine. Slična situacija se uočava i kod djelatnika drugih ustrojstvenih jedinica u kaznenim tijelima – najčešće su doživjeli vikanje (38,8%) i verbalno provociranje (38,4%), te provokaciju gestama (24,8%) i psovanje (24,3%). Nešto više relativne frekvencije uočene u subuzorku pravosudne policije se mogu objasniti činjenicom konstantnijeg neposrednog kontakta zatvorenika sa djelatnicima pravosudne policije i činjenice da su djelatnici pravosudne policije neposredno zaduženi za ograničavanje slobode kretanja i ponašanje zatvorenika.

Temeljem prezentiranih podataka se može zaključiti kako fizičko nasilje između zatvorenika te zatvorenika prema osoblju nije značajnije izraženo u hrvatskom penalnom sustavu.

Tablica 8. Doživljeni i manifestirani oblici nasilnog ponašanja

da (%)	zatvorenici doživljeno	zatvorenici manifestirano	pravosudna policija	ostalo osoblje
ošamario	5,3	14,3	0,4	0,0
udario u lice	9,1	13,6	3,8	0,5
udario u tijelo (rukom)	11,0	13,1	6,9	0,2
udario nogom	8,1	10,3	4,2	1,5
nasilno hvatao za odjeću	12,8	13,6	15,7	5,0
nasilno hvatao za dio tijela	9,0	9,7	11,2	3,0
udario s nekim objektom	6,0	4,4	2,7	1,0
pokušao daviti	2,8	3,4	1,5	0,0
pretukao	4,1	6,8	0,8	0,0
verbalno prijetio da će vam nauditi	30,2	14,4	46,7	28,5
prijetio nekim oružjem	6,6	1,8	6,5	2,0
prijetio vašoj obitelji	6,4	2,1	19,2	9,5
rugao vam se	33,1	13,3	29,9	18,0
prijetio gestama	17,8	10,0	32,4	18,5
provocirao gestama	28,4	12,5	45,0	24,8
verbalno provocirao	35,3	16,8	51,4	38,4
bacio nešto na vas	12,0	5,5	8,9	5,4
napao s nekim oružjem	5,3	2,6	2,7	1,5
odgurnuo vas	16,1	14,8	12,4	3,0
psovao vas	32,7	21,2	37,2	24,3
nazivao pogrdnim imenima	33,5	22,3	32,2	20,9
vikao na Vas	35,5	23,2	41,3	38,8
pljunuo vas	5,6	2,6		
prisilio vas na neku seksualnu radnju	1,8	1,0		

U svrhu stjecanja uvida u okolnosti fizičkog nasilja, sudionici istraživanja su pitani o okolnostima u kojima se desilo fizičko nasilje. Sudionici istraživanja su dobili uputu da u slučaju da su doživjeli više fizičkih napada, zamisle onaj koji je, po njihovom mišljenju bio najteži te da na pitanja o okolnostima odgovaraju u odnosu na taj napad. Prva od analiziranih okolnosti je prostor u kojem se fizički napad desio. Iz rezultata prezentiranih u Tablici 9. je razvidno kako se fizički napad na zatvorenika najčešće dešava u njihovim sobama (11,4%), napad na djelatnike

pravosudne policije u hodniku (12,7%) i u sobama zatvorenika (11,9%), a napad na djelatnike ostalih službi u hodniku (2,5%).

Tablica 9. U slučaju da Vas je (drugi) zatvorenik fizički napao, u kojim prostorima se to desilo?

	zatvorenici	pravosudna policija	ostalo osoblje
ćelija /soba	11,4	11,9	2,0
hodnik	5,8	12,7	2,5
dvorište	5,3	5,0	1,0
restoran	1,8	0,8	0,0
radiona	3,3	0,0	0,5
sanitarni čvor	4,3	3,5	0,5
prostori zdravstvene zaštite	1,3	2,7	0,5
prostori prijama i otpusta	1,5	3,9	0,5
prostori izobrazbe	1,5	0,4	0,0
prostori za posjete	1,3	3,5	1,5
prostori za grupni rad	1,0	0,8	0,0
prostori za obavljanje razgovora sa zatvorenikom	1,5	2,3	2,0
dnevni boravak	6,3	1,2	0,0
drugo	3,3	4,7	0,0

Slijedeća analizirana okolnost je vrijeme, odnosno doba dana kada se fizički napad desio. Kod zatvorenika (Tablica 10.) je najzastupljenije poslijepodnevno vrijeme – od 12 do 18 sati (12%), kod djelatnika pravosudne policije dnevno radno vrijeme (13,2% od 12 do 18 te 12,5% od 6 do 12 sati), a slična distribucija je zamjetna i kod djelatnika ostalih službi.

Tablica 10. Vrijeme kada se napad desio

	zatvorenici	pravosudna policija	ostalo osoblje
0-6	2,3	2,0	1,0
6-12	6,8	12,5	3,0
12-18	12,0	13,2	3,0
18-0	8,3	8,2	2,5

Osim mjesta i vremena, interesirao nas je i podatak o vrsti aktivnosti tijekom koje se desio fizički napad. Iz Tablice 11. je vidljivo kako se napad najčešće dešava tijekom slobodnih aktivnosti (8,9%) te za vrijeme dnevnog odmora (8,4%).

Tablica 11. Vrsta aktivnosti u kojoj se napad desio

	zatvorenici
za vrijeme doručka/ručka/večere	6,1
tijekom obavljanja posla	3,8
tijekom slobodnih aktivnosti	8,9
u šetnji	5,6
za vrijeme dnevnog odmora	8,4
za vrijeme noćnog odmora	4,6
drugo	4,3

Aktivnosti pravosudne policije i djelatnika ostalih službi su drugačije strukturirane od aktivnosti zatvorenika pa su i rezultati prikazani u posebnoj tablici iz koje je razvidno kako se napad na djelatnika pravosudne policije najčešće dešava u situacijama kršenja kućnog reda (11,9%) koje podrazumijeva intervenciju djelatnika pravosudne policije, dok se kod djelatnika ostalih službi sa istim učešćem (1,6%) pojavljuju: odbijanje zapovijedi, podjela terapije i razgovor sa zatvorenikom. Određene situacije nisu prisutne kod djelatnika ostalih službi (preprata, šetnja, pretraga sobe) jer su one moguće jedino kod djelatnika pravosudne policije.

Tablica 12. Situacija u kojoj se desio napad

	pravosudna policija	ostalo osoblje
prijam zatvorenika	4,2	0,5
preprata	3,5	
šetnja	6,9	
odbijanje zapovijedi	1,5	1,6
pretraga sobe/osobe	3,9	
oduzimanje zabranjenih predmeta	6,6	0,5
testiranje na opojne droge	1,2	0,5
fizički sukob zatvorenika	5,8	0,5
podjela terapije	5,8	1,6
obroci	4,6	0,5
samoozljeđivanje zatvorenika	7,3	1,1
kršenje kućnog reda	11,9	0,5
tijekom posjete	4,3	0,5
tijekom obavljanja razgovora sa zatvorenikom	3,1	1,6
za vrijeme rada (na radnom mjestu)	3,1	1,1
za vrijeme grupnog sastanka	0,4	0,0
Drugo	1,6	0,0

U kontekstu stjecanja uvida u posebno osposobljavanje ili usavršavanje u odnosu na pitanja agresivnosti, tj. nasilja, djelatnicima penalnih ustanova je postavljeno pitanje jesu li pohađali neki seminar ili tečaj o agresivnosti ili nasilju. Iz Tablice 13. je razvidno kako su djelatnici pravosudne policije nešto češće pohađali neki tečaj ili edukaciju iz područja agresivnosti, odnosno nasilja što je vjerojatno refleksija percepcije da je sigurnost penalnih ustanova (a što podrazumijeva odsustvo agresivnog ili nasilnog ponašanja) primarna zadaća djelatnika pravosudne policije.

Tablica 13. Jeste li pohađali neki seminar / tečaj o agresivnosti ili nasilju?

%	pravosudna policija	ostalo osoblje
ne	62,9	72,8
da, prošle godine	10,9	6,9
da, ranije	26,2	20,2

Osim pitanja o prethodnom pohađanju nekog seminara ili edukacije u odnosu na pitanja agresivnosti, tj. nasilja, djelatnicima penalnih ustanova je postavljeno i pitanje njihove procjene potrebe za dodatnim edukacijama u odnosu na postupanje u nasilnim situacijama. Dobiveni rezultati (Tablica 14.) svjedoče o potrebi dodatnih edukacija u odnosu na postupanje u nasilnim situacijama koja je nešto izraženija u subuzorku djelatnika pravosudne policije.

Tablica 14. Smatrate li da vam je potrebna neka dodatna edukacija u odnosu na postupanje u nasilnim situacijama?

%	pravosudna policija	ostalo osoblje
ne	44,7	55,7
da	55,3	44,3

Ranije je već navedeno kako su svi sudionici istraživanja zamoljeni da daju svoje prijedloge za poboljšanje sigurnosti u zatvorima. Slijede odgovori koje su dali zatvorenici.

Imate li kakve prijedloge za poboljšanje sigurnosti zatvorenika?

- "smanjiti broj zatvorenika /rasteretiti zatvore /uvjetni otpust"
- "više pogodnosti (onima koji zaslužuju)"
- "odvajanje s obzirom na KD, dob, psih. stabilnost /grupiranje sličnih /odvojiti pokajnike, one koji su teretili druge"
- "više bavljenja sportom /slobodnih aktivnosti /šetnje /boravka na otvorenom"
- "maknuti drukere"
- "čuvari bi trebali biti susretljiviji /manje arogantni /profesionalno se odnositi /dostojanstveno se ponašati"
- "upozoriti fizički snažnije"
- "obratiti pažnju na potrebe zatvorenika"
- "razgovor /podrška /razgovor s psihologom (stručnim suradnikom) /više rada sa zatvorenicima"
- "informiranje zatvorenika o njihovim pravima"
- "obrazovanje cijelog kadra"
- "bolja hrana"
- "bolja liječnička skrb"
- "više posla (rada) za zatvorenike"

- "vanjska kontrola /izvan pravosuđa /uprave za zatvorski sustav"
- "ne demonstriranje sile /smanjiti agresivnost komandira / smanjiti psihološku torturu /maltretiranje"
- "dodatno obrazovanje pravosudne policije"
- "ništa se ne može učiniti"
- "poboljšanje kućnog reda"
- "prebacivanje u poluotvoreni (na pola kazne)"
- "grupiranje u sobe s obzirom na dob /bračni status /(ne)pušenje"
- "da zatvorenici sami rješavaju svoje probleme /ne miješanje pravosudne"
- "više prava i slobode govora za zatvorenike"
- "strogo kažnjavanje nasilja /pojačati strogoću"
- "osvijestiti one koji šute zbog straha"
- "dati zatvorenicima sve što zahtijevaju (sukladno zakonu)"
- "ne dozvoliti da te drugi maltretiraju"
- "savjetovanje mladih zatvorenika sa starijima"
- "jednak odnos prema svima (bez obzira na materijalni status zatvorenika)"
- "puštati doma za vikend"
- "ne drukati"
- "educirati zatvorenike o toleranciji i suživotu"
- "psihičke bolesnike smjestiti u bolnice, a ne zatvor"
- "postavljanje kamera"
- "ćelijski sustav"
- "izdvojiti nasilnike"
- "manje ljudi u sobama /ćelijama"
- "provođenje tretmana"
- "individualizacija"

Iz navedenih prijedloga je razvidno kako se određeni broj njih odnosi na izmjene pravnih propisa koji uređuju izvršavanje kazne zatvora, neki se odnose na način organizacije života u kaznenim tijelima, a neki se odnose na područje stavova i ponašanja. Interesantno je primijetiti kako se neke od navedenih preporuka nalaze i u znanstvenoj literaturi razvoja programa prevencije nasilja u zatvorima.

4. Restorativni odgovor na nasilno ponašanje u zatvorima

Restorativna pravda kao koncept nije rezultat evolucije ljudske civilizacije – ona je postojala u predrđavnom razdoblju reagiranja na kršenje normi u obliku kompenzacije ili nadoknade štete žrtvi kaznenog djela. Danas se o restorativnoj pravdi govori kao o alternativni klasičnom kaznenopravnom sustavu, no mnogi restorativni programi i intervencije se razvijaju i u okviru postojećeg kaznenopravnog sustava. Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija restorativne pravde. Marshall¹⁹ navodi jednu generalnu definiciju restorativne pravde kao postupka u kojem sve strane zajednički rješavaju kako se nositi s posljedicama kaznenog djela i njegovim učinkom u budućnosti. Zehr²⁰ definira restorativnu pravdu kao model pravde koji uključuje žrtvu, počinitelja i zajednicu u potrazi za rješenjima koja promoviraju popravak, pomirenje i vraćanje osjećaja sigurnosti.

Osnovno razumijevanje restorativne pravde kao koncepta je u tome što polazi od drugačije percepcije kaznenog djela – dok klasični kazneno-pravni sustavi kazneno djelo percipiraju kao povredu zakona, restorativna pravda kazneno djelo sagledava kao poremećaj društvenih odnosa. U klasičnom kazneno-pravnom sustavu država uzima pravo rješavanja konflikta kroz svoja tijela i službe, dok se u okviru restorativne pravde polazi od ideje da se konflikt koji je prouzročen kaznenim djelom mora riješiti na način aktivnog sudjelovanja onih koji su direktno (ili indirektno) u njega uključeni. U kontekstu restorativne pravde se daje znatno veća uloga žrtvi kaznenog djela koja je pretrpjela neposredno stradanje pa je restorativna pravda postala „prirodan“ okvir za zastupanje većih prava žrtve u kazneno-pravnoj reakciji na kriminalitet.

U Udžbeniku Ujedinjenih naroda o programima restorativne pravde²¹ se navode osnovne pretpostavke restorativne pravde: 1. odgovor na kazneno djelo mora u što je moguće većoj mjeri popraviti štetu koju je pretrpjela žrtva; 2. počinitelje treba dovesti do razumijevanja o neprihvatljivosti njihovog ponašanja i stvarnim posljedicama za žrtvu i zajednicu; 3. počinitelji mogu i trebaju prihvatiti odgovornost za svoje ponašanje; 4. žrtve trebaju imati mogućnost izraziti svoje potrebe i sudjelovati u određivanju najadekvatnijeg načina reparacije i 5. zajednica ima

---

¹⁹ T.F. Marshall, Restorative justice: an overview. Home Office, Research development and Statistics Directorate, London, UK, 1999, 5.

²⁰ H. Zehr, The little book of restorative justice, Intercourse, PA, Good Books, 2002, 32.

²¹ UNODC, Handbook on restorative justice programme., Criminal justice handbook series, UN, New York, 2006, 8.

odgovornost doprinosa ovom procesu. Kao četiri krucijalna elementa restorativnog procesa se navode slijedeća: 1. identificirana žrtva, 2. dobrovoljno sudjelovanje žrtve, 3. počinitelj koji prihvaća odgovornost za svoje ponašanje, 4. dobrovoljno sudjelovanje počinitelja.

Restorativna pravda, kao drugačija filozofija društvene reakcije na kriminalitet, svojevrstnu rupturu socijalnog tkiva koja nastaje počinjenjem kaznenog djela, je našla svoje područje primjene i na kraju kaznenog postupka – u stadiju izvršavanja kazne zatvora kao najtežeg oblika formalne društvene reakcije na kriminalitet. Dhimi i sur.²² su napravili pregled i ponudili klasifikaciju restorativnih programa koji se realiziraju u zatvorima. 1. programi koji su usmjereni na delinkventno ponašanje (offending behavior programs), 2. programi osvještavanja o žrtvama (victim awareness programs), 3. rad u zajednici (community service work), 4. programi posredovanja između žrtve i počinitelja (victim-offender mediation) i 5. zatvori sa kompletno usvojenom restorativnom filozofijom (prisons with a complete restorative justice philosophy).

Kada govorimo o reagiranju na manifestirano i prevenciji budućeg nasilnog ponašanja u zatvorima u kontekstu restorativnog pristupa, tada zapravo govorimo o prevenciji i rješavanju konflikata koji su sastavni dio svakog institucionalnog suživota. Zatvore možemo promatrati kao specifičnu (mikro) zajednicu čija se populacija može, prema ulozi, svrstati u jednu od tri glavne grupe: 1. uprava, 2. osoblje, 3. zatvorenici. Ta zajednica ima svoja specifična pravila ponašanja koja su određena pravnim propisima svake države i specifičnom klimom koja predstavlja složenu rezultantu svih međusobnih odnosa unutar te zajednice i odnosa s „vanjskim svijetom“.

Ako uzmemo u obzir temeljna načela restorativne pravde i pozicije pojedinih članova te zajednice, jasno je da restorativnu pravdu kao način rješenja konflikata možemo promišljati na razini konflikata i nasilnog ponašanja između zatvorenika. U toj situaciji postoji zatvorenik - mogući (ili realni) počinitelj nasilnog ponašanja i zatvorenik kao moguća (ili realna) žrtva takvog ponašanja. Osim razvoja modela zatvora sa kompletno usvojenom restorativnom filozofijom, teoretski je moguće primijeniti programe koji su usmjereni na nasilno ponašanje, programe osvještavanja o žrtvama i programe posredovanja između žrtve i počinitelja. Svaki od razvijenih

---

²² M.K. Dhimi, G. Mantle, D. Fox., Restorative justice in prisons, Contemporary Justice Review, 4/2009, 433-448.

programa u tom kontekstu bi mogao imati svoje pozitivne rehabilitacijske i restorativne učinke. No, u promišljanju uvođenja takvih programa valja imati na umu i specifičnosti zatvorske okruženja kao zajednice i postaviti pitanja učinka takvih programa na zatvorsku socijalnu klimu. Specifična pitanja koja se u tom promišljanju nameću jesu pitanja dobrovoljnosti žrtve za sudjelovanje u takvim programima (zbog priznavanja statusa „žrtve“ koje može imati reputacijske posljedice za zatvorenika), dobrovoljnosti počinitelja za sudjelovanje u takvim programima (obzirom da se voljnost za sudjelovanje u ne-obveznim aktivnostima u zatvorskom sustavu nerijetko vezuje za zatvorenikovo očekivanje određenih pogodnosti pa se postavlja pitanje intrinzične motivacije za sudjelovanje u programu i stvarnog utjecaja programa na počinitelja), pitanje voditelja takvih programa (u situaciji da članovi osoblja vode takve programe se s njihove strane postavlja pitanje dodatnog honoriranja takve aktivnosti, a može se desiti i određeni konflikt uloga).

Obzirom da je cilj ovog rada osvrtno na restorativni pristup prevenciji nasilja u zatvoru u Hrvatskoj, neophodno je opisati što od restorativnih elemenata aktualno postoji u hrvatskom zatvorskom sustavu. Formalna kazneno-pravna reakcija na delinkventno ponašanje u Hrvatskoj je utemeljena na resocijalizacijskoj doktrini što je razvidno iz članka 41. Kaznenog zakona Republike Hrvatske²³ i članka 2. Zakona o izvršavanju kazne zatvora.²⁴ Temeljna filozofija hrvatskog zatvorske sustava je razvidna iz definiranja osnovnih zadaća zatvorske sustava: „zaštita društva od počinitelja kaznenih djela i postizanje svrhe izvršavanja kazne zatvora: organizacija života zatvorenika i motivacija zatvorenika da se osposobi za samostalni život na slobodi u skladu s društvenim normama, istovremeno umanjujući štetne posljedice koje uvjetuje život u zatvoru.

Pristup kojim bi se na bilo koji način dodatno ugrožavalo ljudsko dostojanstvo, pogoršavala kvaliteta života, ugrožavala zaštita temeljnih ljudskih prava, uskraćivalo pravo na zdravstvenu zaštitu i slično, u konačnici samo bi pogoršalo

---

²³ Članak 41. KZRH: Svrha kažnjavanja je izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela, jačati povjerenje građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecati na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućiti počinitelju ponovno uključivanje u društvo. Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, 125/11, 144/12.

²⁴ Članak 2 ZIKZ: Glavna svrha izvršavanja kazne zatvor jest, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njegovo osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima.

patologiju ponašanja osoba lišenih slobode, što bi za posljedicu imalo još veću štetu za zajednicu nakon što se te osobe po isteku kazne nađu na slobodi“.²⁵

Resocijalizacijski cilj se, između ostalog, postiže uključivanjem zatvorenika u opće i posebne programe tretmana, što je važan element izrade pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. Opći programi obuhvaćaju temeljne sadržaje života u zatvoru (obrazovanje, rad i slobodno vrijeme) dok posebni programi tretmana obuhvaćaju individualni i grupni psihosocijalni tretman koji je usmjeren na dinamične kriminogene čimbenike koji dozvoljavaju ili potiču osobu na delinkventno ponašanje. Tijekom 2012. godine, ukupno 3015 zatvorenika (38,8% od ukupnog broja zatvorenika) je bilo uključeno u neki od slijedećih posebnih programa tretmana: Tretman ovisnika o alkoholu, Tretman ovisnika o drogama, Tretman osoba oboljelih od PTSP-a, Tretman počinitelja kaznenih djela u prometu, Trening kontrole agresivnog ponašanja, Tretman seksualnih delinkvenata i terapijske skupine (za osobe s izrečenom mjerom obveznog psihijatrijskog liječenja). Vrijedno je istaknuti i edukativno razvojne programe – Odgovorno roditeljstvo i Komunikacijske radionice, u kojima je tijekom 2012. godine sudjelovalo 100 zatvorenika.

Premda hrvatski penalni sustav nema u primjeni „čiste“ restorativne programe, od postojećih programa s elementima restorativnog pristupa se mogu istaknuti Trening kontrole agresivnog ponašanja i Tretman seksualnih delinkvenata koji po svom sadržaju odgovaraju programima koji su usmjereni na delinkventno ponašanje (prema kategorizaciji koju su ponudili Dhami i sur.). Oba programa vode specijalno educirani djelatnici osoblja što isključuje sudjelovanje zajednice kao značajnog elementa restorativnih procesa. Postojanje potrebe za promišljanje kreiranje i primjene nekog restorativnog programa za prevenciju nasilja u zatvorskom sustavu je razvidno iz slijedećih prijedloga zatvorenika za poboljšanje sigurnosti zatvorenika:

- "upozoriti fizički snažnije"
- "da zatvorenici sami rješavaju svoje probleme /ne miješanje pravosudne"
- "osvijestiti one koji šute zbog straha"
- "savjetovanje mladih zatvorenika sa starijima"
- "educirati zatvorenike o toleranciji i suživotu".

---

²⁵ Dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav-6150/6150>. Pristupljeno 11.11.2014.

5. Zaključak

Cilj ovog rada se odnosio na predstavljanje deskriptivnih rezultata istraživanja nasilja u hrvatskom penalnom sustavu i razmatranje preventivnih aktivnosti u kontekstu restorativnog pristupa. Iz prezentiranih rezultata je razvidno kako fizičko nasilje ne predstavlja značajniji problem u hrvatskom penalnom sustavu (što potvrđuju i službena izvješća Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske). Od analiziranih oblika nasilnog ponašanja, najzastupljeniji su različiti oblici verbalnog nasilja. U prikazanim prijedlozima zatvorenika za poboljšanje sigurnosti zatvorenika, mogu se uočiti neki sa restorativnom podlogom.

Restorativni pristup problemu nasilja u postojećem penalnom sustavu (koji je utemeljen na klasičnom kaznenopravnom sustavu) predstavlja potencijalno vrijedan doprinos rehabilitacijskim naporima, no, premda restorativni pristup (u smislu doktrine, filozofije, postupaka) može predstavljati optimističnu promjenu tradicionalnog kaznenopravnog sustava, u primjeni restorativnih programa na kraju tradicionalnog kaznenopravnog sustava treba pristupati *cum grano salis*.

Kod uvođenja bilo kakvih novih programa, a posebno onih koji su utemeljeni na drugačijim postavkama od postojećeg sustava, treba krenuti od prepoznavanja ili uočavanja potrebe za novim programima, treba pripremiti okruženje za provođenje takvih programa (u smislu prihvaćanja temeljnih vrijednosti i ciljeva restorativnog pristupa u mikro zajednici zatvorskog okruženja – na svim razinama: uprave cijelog zatvorskog sustava, uprave konkretnog kaznenog tijela, djelatnika osoblja i zatvorenika, ali i šireg društva), pažljivo kreirati program na temelju analiziranih potreba (u tom smislu poseban izazov može biti nedovoljno kritična implementacija postojećih stranih programa), još pažljivije implementirati program i, naravno, unaprijed predvidjeti način znanstvene evaluacije programa. Sve to čini osnovu znanstveno utemeljenih programa prevencije nasilja i pruža okvir za učinkovite intervencije.

6. Literatura

- P. Chevigny, The populism of fear. Punishment and society, 1/2003,77-96.
- M.K. Dhami, G. Mantle, D. Fox., Restorative justice in prisons, Contemporary Justice Review, 4/2009, 433-448.
- M. Griffin, Gender and stress: a comparative assessment of sources of stress among correctional officers, Journal of contemporary Criminal Justice, 22/2006, 4-25.
- Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, 125/11, 144/12.
- Kovčo Vukadin, Analiza dinamike i strukture kriminaliteta u Republici Hrvatskoj u razdoblju između dviju velikih reforma kaznenog zakonodavstva (1997.-2011.), Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2/2011, 359-416.
- Kovčo Vukadin, M. Mihoci, Nasilje u penalnim ustanovama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1/2010, 333-367.
- Kovčo Vukadin, V. Žakman –Ban, Zbirka propisa o izvršavanju kazne zatvora, Pravni fakultet, Zavod za kaznenopravna i kriminološka istraživanja „Ivan Vučetić“, Split, 2010.
- C. Lawrence, K. Andrews, The influence of perceived prison crowding on male inmates' perception of aggressive events. Aggressive behavior, 30/2004, 273-283.
- T.F. Marshall, Restorative justice: an overview. Home Office, Research development and Statistics Directorate, London, UK, 1999.
- E.I. Megargee, Population density and disruptive behavior in a prison setting. Prison violence, ed. A. Cohen, G.F. Cole, R.G. Bailey. Lexington, Mass: D.C. Health and company, 1976.
- M. Pleić, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1/2010, 301-500.
- J. Pratt, Penal Populism. Abingdon, OX: Routledge, 2007.
- F. Riklin, The death of common sense. Revue internationale de criminologie et de police technique, 4/1997,387-399.
- R. Tewksbury, S.C. Collins, Aggression levels among correctional officers: reassessing sex differences, The Prison Journal, 3/2006, 327-343.
- M. Tonry, Crime and punishment in America, u: Tonry, M. (ed.): The handbook of crime and punishment. Oxford University Press, 1998.
- UNODC, Handbook on restorative justice programme,. Criminal justice handbook series, UN, New York, 2006.

- Zakon o izvršavanju kazne zatvora, Narodne novine, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 56/13, 150/13, 150/13.
- H. Zehr, The little book of restorative justice, Intercourse, PA, Good Books, 2002.